

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТИВ
У ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ
СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
П'ятого науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 7 червня 2022 року)

Київ – 2022

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака
Національної академії правових наук України
(протокол № 6 від 22 червня 2022 р.)*

Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України [Електронний ресурс]: збірник матеріалів П'ятого науково-практичного круглого столу (м. Київ, 7 червня 2022 р.) / упорядник В. М. Короленко. К.: Електрон. текст. дані. НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2022. 83 с. 1 електрон. опт. диск (CD-R).

ISBN 978-617-8084-09-7

У збірнику представлені наукові доповіді учасників П'ятого науково-практичного круглого столу «Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України», який відбувся 7 червня 2022 р. у Науково-дослідному інституті приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України. Тематика доповідей учасників стосується широкого кола теоретичних та практичних проблем імплементации міжнародних стандартів судочинства та судочинства в ході реформ останніх років. Учасники обговорили проблеми доступу до судочинства, застосування аналогії права та аналогії закону у вирішенні справ, розмежування юрисдикцій, оптимізації процесів, доказів та доказування, реалізації судових рішень.

Збірник зацікавить наукових і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів і наукових установ, докторантів та аспірантів, студентів, які вивчають актуальні проблеми цивільного і господарського процесів, а також суддів, адвокатів та всіх практикуючих юристів.

Матеріали доповідей подано в авторській редакції. Організаційний комітет не несе відповідальності за зміст публікацій, їх відповідність до вимог законодавства і за порушення авторських прав.

ISBN 978-617-8084-09-7

© Автори, 2022

© Науково-дослідний інститут
приватного права і підприємства
імені академіка Ф. Г. Бурчака
НАПрН України, 2022

ЗМІСТ

Берестова І. Е. МІЖ ІНТЕРЕСАМИ УЧАСНИКА ПРОЦЕСУ ТА ПРАВОСУДДЯ В РОЗРІЗІ ЗАВДАНЬ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ПРАВОСУДДЯ.....	5
Бичкова С. С. ЛОЯЛЬНІСТЬ І ЧЕСНІСТЬ VS ДОБРОСОВІСНІСТЬ: ОБОВ'ЯЗКИ УЧАСНИКІВ СУДОВОГО ПРОЦЕСУ.....	10
Бобрик В. І. ДО ПИТАННЯ ПРО ЗДІЙСНЕННЯ УКРАЇНСЬКИМ СУДДЕЮ СУДОЧИНСТВА ЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ.....	15
Боровська І. А. ПРИНЦИП ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЇ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	18
Вінник О. М. ВАЖЛИВІСТЬ ОНЛАЙН-ПРОЦЕДУР ВИРШЕННЯ КОНФЛІКТІВ/СПОРІВ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ІНШИХ ЗАГРОЗ СУСПІЛЬНОМУ БЛАГОПОЛУЧЧЮ (на прикладі сфери електронних комунікацій).....	22
Гетманцев М. О. СУДОВИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ВОЕННОГО СТАНУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ.....	26
Гулейков І. Ю. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ	30
Ковалишин О. Р. АСТРЕНТ ЯК ПРАВОВЕ ЗАПОЗИЧЕННЯ	35
Короєд С. О. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ В УКРАЇНІ ПРИ ПЕРЕДАЧІ ЦИВІЛЬНИХ СПРАВ НА РОЗГЛЯД ІНШИХ СУДІВ У ЗВ'ЯЗКУ ІЗ ВОЄННИМ СТАНОМ.....	39
Короленко В. М. ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА КАСАЦІЙНЕ ОСКАРЖЕННЯ ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	44
Кочин В. В. СПОРИ ПРО ДОСТРОКОВЕ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВИБОРНОЇ ПОСАДИ ЧЛЕНІВ ГРОМАДСЬКИХ ТА ІНШИХ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН ЗА РІШЕННЯМ ОРГАНІВ, ЩО ЇХ ОБРАЛИ: «ГРА СЛІВ» ТА ДОСТУП ДО СУДУ.....	49
Пільков К. М. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВИЛ ПРО <i>RES JUDICATA</i> У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ	

ПРОЦЕСАХ З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВИЛ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ ELI/UNIDROIT	56
Рибачук А. І. ОПТИМІЗАЦІЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ У ЗАСТОСУВАННІ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ ЯК НОРМ ПРЯМОЇ ДІЇ СУДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЙ.....	60
Ступак О. В. ДОКТРИНА (ПРИНЦИП) «НАЙКРАЩІ ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ» У МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТАХ У СФЕРІ СУДОЧИНСТВА.....	66
Чорний І. А. МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРОБЛЕМИ АКТИВНОСТІ СУДУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ	72
Штефан О. О. ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ЯК КРИТЕРІЙ ЕФЕКТИВНОГО ЗАХИСТУ ПРАВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 76	
ПРО АВТОРІВ.....	80

Пільков К. М.

**НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВИЛ ПРО *RES JUDICATA*
У ЦИВІЛЬНОМУ ТА ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСАХ
З УРАХУВАННЯМ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРАВИЛ
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ *ELI/UNIDROIT***

Цінність правової визначеності як складової верховенства права, а також ідея про те, що правова визначеність передбачає дотримання принципу *res judicata*, з практики Європейського суду з прав людини (§ 52 у справі *Ryabykh v. Russia* та § 91 у справі *Svetlana Naumenko v. Ukraine*) [4; 6], вже становлять невід'ємну частину вітчизняної доктрини цивільного та господарського процесу. Водночас, попри майже універсальне визнання цього принципу в цілому, деталі його змісту в Україні і в будь-якій іншій країні, навіть в межах однієї сім'ї правових систем, відрізняється. Дослідники визнають, що обсяг *res judicata* навіть у західних правових системах істотним чином різний [2, с. 26; 5, с. 14]. Діапазон, у який вкладаються прийняті у країнах Європи підходи до обсягу *res judicata*, простягається від тих систем, у яких значення *res judicata* надається лише резолютивній частині остаточного рішення, яким вирішено суть спору, до тих, у яких визнається значення *res judicata* рішень процесуального характеру, якими остаточно вирішено певне питання, а також тих систем, у яких значення *res judicata* надається висновкам суду з окремих питань в мотивувальній частині рішення.

Маючи перед собою мету уніфікації процесів розгляду цивільних і комерційних справ у судах Європи, в тому числі й вироблення найкращої практики вирішення питань, пов'язаних з реалізацією принципу *res judicata* у цих процесах, восени 2021 року Європейський інститут права спільно з УНІДРУА видали Європейські правила цивільного процесу (далі – ЄПЦП), документа "м'якого права", який, на думку розробників, претендує на те, щоб вважатись Типовим цивільним процесуальним кодексом для європейських країн. Методологічний підхід, який розробники Правил взяли за основу, мав на меті, щоб за підсумками дослідження норм цивільного процесу у європейських країнах, запропонувати систему правил, яка б відображала узгоджені найкращі, з погляду залучених експертів, практики. Тобто розробниками не ставилась мета викристалізувати якийсь усереднений підхід, чи вказати на найбільш поширені у Європі процесуальні рішення, а запропонувати ті, які вони визнають найбільш вдалими [1, с. 4].

ЄПЦП у своїй моделі процесу пропонують специфічне розуміння *res judicata*. Для того, щоб його досягнути, звернемо особливу увагу на окремі правила, важливі для реалізації цього принципу.

Правило 148 ЄПЦП визначає, що рішення є *res judicata*, якщо звичайні засоби його перегляду є або стали недоступними. За запропонованим у ЄПЦП підходом, звичайними засобами перегляду можуть бути перша та друга апеляції. Перша апеляція, як вона визначена у Правилі 169, що у частині IX ЄПЦП, охоплює можливість перегляду з підстав неправильного застосування норм матеріального права, порушення процесу у суді першої інстанції або питання оцінки доказів. За обсягом це відповідає апеляційному перегляду у вітчизняному цивільному та господарському процесі. Друга апеляція (Правило 174) можлива з питань права: неправильне застосування норм матеріального права або порушення процесу. Це відповідає вітчизняному касаційному перегляду. Для цілей цього дослідження залишимо поза увагою те, що ЄПЦП пов'язують значення рішення як *res judicata* з доступністю чи впливом доступності касаційного перегляду. Важливо те, що ЄПЦП не встановлюють обмеження стосовно того, що значення *res judicata* може мати тільки судові рішення, яким остаточно вирішено суть спору, тобто лише остаточне рішення у справі у вузькому розумінні, яке не охоплює інші судові рішення, якими завершено розгляд справи чи окремого процесуального питання. Правило 147 окремо визначає, що значення *res judicata* можуть набувати остаточні рішення, включно з частковими рішеннями, заочними рішеннями, а також судові рішення, якими вирішуються процесуальні питання або питання суті справи. При цьому судові рішення про забезпечувальні заходи не мають сили *res judicata* стосовно *суті спору*.

Цей підхід не відповідає практиці багатьох європейських країн. Саме тому важливо було спершу звернути увагу на методологічний підхід розробників, про що йшлося раніше. В Україні також, хоча ні процесуальне законодавство, ні усталена судова практика чітко не артикулює, що рішення з процесуальних питань не мають сили *res judicata*, однак з контексту вживання самого терміну "*res judicata*" у судовій практиці можна зробити висновок, що мова йде про остаточні рішення стосовно суті спору. В інших країнах цей наголос більш чіткий. Так, у Німеччині доктрина і судова практика традиційно підтримує саме такий підхід, який не передбачає поширення сили *res judicata* на рішення з процесуальних питань [3]. Це, однак, може змінитись, і запропонований розробниками ЄПЦП підхід відповідає не тільки їх уявленню про найкращі практики у цьому питанні, а й останнім європейським тенденціям. Так, практика Суду ЄС вказує на те, що

запропонована розробниками Правил модель відповідає тенденції, яка переважає у Європі. Так, Суд ЄС у справі C-456/11 (*Gothaer*) виклав автономне розуміння *res judicata*, яке засноване на визнанні того, що визнання за судовим рішенням значення *res judicata* здійснюється з урахуванням права ЄС за правом країни, у якій це рішення прийняте, що також може передбачати надання цього значення процесуальним рішенням і що матиме обов'язків характер для судів іншої країни, у якій постане питання про значення цього судового рішення [7, с. 451].

Зважаючи на європейські інтеграційні прагнення України, імплементація підходів, закладених у ЄПЦП та врахування практики Суду ЄС з цього питання набуває особливої ваги, адже поширення сили *res judicata* на процесуальні рішення має значення, яке спів ставне з цінністю визнання *res judicata* взагалі стосовно рішень щодо суті спору. Навіть визнання значення *res judicata* стосовно процесуальних рішень про юрисдикцію спору, як у справі *Gothaer*, в умовах глобалізації має важливе значення, адже без такого відповідач опиняється у ситуації непевності, коли позивач може послідовно ініціювати стосовно нього ідентичні судові процеси у різних юрисдикціях без врахування тих процесуальних рішень про юрисдикцію, які набули чинності у країнах, у яких були ініційовані більш ранні процеси, які, однак завершилися тим, що відповідний суд країни не визнав своєї юрисдикції, вказавши на суд іншої, країни, якому під'юрисдикційна справа.

У статті 152 Правил їх розробники передбачили, що суд самостійно враховує *res judicata*, тобто *ex officio*. Цей підхід можна зрозуміти в принципі, якщо врахувати, що правила про *res judicata* спрямовані на захист не тільки приватного інтересу у судочинстві, а також публічного, пов'язаного з ефективністю відправлення правосуддя і його авторитетом. Водночас прикметно, що самі розробники, розуміють, що реалізація цієї норми може бути ускладнена, якщо її розуміти як таку, що покладає на суд не тільки право, а й обов'язок встановлювати попередні рішення, які матимуть значення *res judicata*, адже суд може не бути обізнаним про такі рішення. У зв'язку з цим розробники відзначають, що у деяких європейських юрисдикціях, суди мають право, однак не обов'язок встановлювати ці рішення [1, с. 297].

Встановлена у Правилі 151 норма про те, що ті частини рішення суду, що мають значення *res judicata*, мають обов'язковий характер лише для учасників провадження, їх нащадків та правонаступників, якби вона була закріплена у вітчизняному процесуальному законодавстві, дозволила б знайти швидкий вихід з ситуації, який лише нещодавно віднайшла вітчизняна судова практика. Справа

в тому, що донедавна конституційну норму про обов'язковість судового рішення як одну з основних засад судочинства (пункт 9 частини другої статті 129 Конституції України) та про обов'язковість судового рішення до виконання (частина перша статті 129¹ Конституції України) суди іноді тлумачили так, що судові рішення встановлює правову визначеність не тільки для учасників справи, а й для всіх інших осіб. На практиці це призводило, зокрема, до того, що якщо суд вирішував спір про право і визнавав його за позивачем або витребував на його користь майно від відповідача, а згодом інша особа, яка вважала, що насправді це право належить їй, намагалась це право захистити, то ця особа вважала за необхідне робити це саме шляхом ініціювання перегляду остаточного рішення у тій справі, до участі у якій її не було залучено. Лише порівняно нещодавно судова практика почала схилитись до вирішення цієї проблеми тим шляхом, який відображено у ЄПЦП, а саме, визнанням того, що рішення має значення *res judicata* для учасників провадження. Інша ж особа, яка у цьому провадженні не брала, може ініціювати інше провадження, а не оскаржувати рішення як таке, що прийняте про її права.

Як бачимо, вже принаймні оглянуті тут складові механізму реалізації принципу *res judicata*, заслуговують на увагу та врахування у практиці вирішення пов'язаних з цими принципом проблем вітчизняними судами, а також, можливо, потребуватимуть законодавчого закріплення у процесуальних кодексах. Проблема ж реалізації правила про застосування принципу *res judicata* судом *ex officio* у господарському та цивільному процесі з огляду на її практичну складність потребують подальших окремих досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure approved by the ELI Council and Membership in summer 2020, as well by the UNIDROIT Governing Council at the second meeting of its 99th session on 23-25 September 2020. Published to Oxford Scholarship Online: November 2021 DOI: 10.1093/oso/9780198866589.001.0001.

2. Gascón Inchausti F., Schumann Barragán G. The rules on *lis pendens* and on *res judicata* in the ELI/UNIDROIT Model European Rules of Civil Procedure. *Ius Dictum*. 2021. No. 5. pp. 15-29.

3. Hartenstein O. ECJ Rules on *Res Judicata* of Judgments Declining Jurisdiction. November 23, 2012. URL: <https://conflictoflaws.net/2012/ecj-rules-on-res-judicata-of-judgments-declining-jurisdiction/> (дата звернення: 21.05.2022).

4. Ryabykh v. Russia App no. 52854/99 (ECtHR, 24 July 2003). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-61261> (дата звернення: 21.05.2022).

5. Schaffstein S. The Doctrine of Res Judicata before International Arbitral Tribunals. PhD Thesis. Centre for Commercial Law Studies Queen Mary and Westfield College, University of London; Faculty of Law of the University of Geneva. Geneva, 2012. 338 pp.

6. Svetlana Naumenko v. Ukraine App no. 41984/98 (ECtHR, 9 November 2004). URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-67357> (дата звернення: 21.05.2022).

7. Voulgarakis K. D. Reflections on the scope of “EU res judicata” in the context of Regulation 1215/2012. Journal of Private International Law. 2020. Volume 16, Issue 3. Pp. 451-464. DOI: 10.1080/17441048.2020.1809768.

Рибачук А. І.

**ОПТИМІЗАЦІЯ НАЛЕЖНОЇ ПРАВОВОЇ ПРОЦЕДУРИ
У ЗАСТОСУВАННІ НОРМ КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ
ЯК НОРМ ПРЯМОЇ ДІЇ
СУДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЙ**

Застосування норм Конституції України як норм прямої дії у практичному аспекті слід вважати елементом принципу верховенства права. Суди під час застосування таких норм мають бути виваженими, поміркованими і усвідомлювати наслідки як конституціоналізації приписів законів, щодо яких є обґрунтовані (або ні) сумніви учасників процесів, чи, власне, суду, так і певної їх дискваліфікації самим судом у разі висновку про необхідність застосування норм Конституції України. Адже, метою правосуддя є забезпечення верховенства права в широкому розумінні. Застосування конституційних норм в судовій діяльності має першорядне значення для сторін процесу та для розвитку правозастосовної практики в цілому з метою досягнення верховенства права і розвитку права.

Разом з тим, сучасний стан правопорядку свідчить про існування чималої кількості негативних перемінних, що впливають на прийняття рішення судів про необхідність застосування норм Конституції України як норм прямої дії. Як справедливо підкреслює українська вчена Т. С. Подорожна, суперечливість сучасного законодавства, на жаль, є характерною рисою сучасного стану правової системи. Правовий сепаратизм є небезпечним явищем, яке руйнує державність. Не тільки в конкретних галузях економічних, соціальних відносин, а й у сфері конституційної самоідентифікації виявляється чимало суперечностей між галузевим законодавством та конституцією. Формування правової бази відбувається безсистемно, в атмосфері правової анархії та нігілізму, не враховується досвід правової науки і практики. Такий законодавчий дисбаланс справляє

Наукове видання

**ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ
МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ
У ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ
СУДОЧИНСТВО УКРАЇНИ**

Збірник матеріалів
П'ятого науково-практичного круглого столу
(м. Київ, 7 червня 2022 року)

Упорядник – В. М. Короленко

Комп'ютерна верстка та дизайн обкладинки – В. М. Короленко

Підписано до друку 12.07.2022 р. Формат 60x84/16
Обл.-вид. арк. 8,8 Тираж 300 прим. Зам. № 22-004

Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України
вул. Раєвського, 23-а, м. Київ, 01042

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції,
серія ДК № 4758 від 07.08.2014